

УДК: 336.71

JEL Classification: G21, E44, H81 <https://doi.org/10.31498/2225-6725.40.2024.324731>Мавріна М.І.¹

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТРАНСФОРМАЦІЙ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ НА ФІНАНСОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

Mavrina M.I. Analysis of the Impact of Transformations in the Ukrainian Banking Sector on the Financial Activities of Enterprises.

The article examines the impact of transformations in the Ukrainian banking sector on the financial activities of enterprises in 2023. The study is based on an analysis of changes in the structure of banks, their assets and liabilities, as well as financial indicators. In particular, it was found that the growth of bank assets was primarily driven by investments in government securities and international financial assistance. However, the reduction in lending volumes to the real sector raises concerns about the long-term stability of the economy.

Special attention is paid to the analysis of structural imbalances between the financial and real sectors caused by the concentration of international support in the financial sphere. The author emphasizes the need for reforms aimed at balanced economic development, stimulation of the industrial and agricultural sectors, and enhanced control over the use of international assistance. In conclusion, recommendations are proposed to minimize risks and ensure sustainable development of the country.

Keywords: banking sector, financial activities, international assistance, real sector, economic reforms.

Мавріна М.І. Аналіз впливу трансформацій банківського сектора України на фінансову діяльність підприємств.

У статті розглянуто вплив трансформацій банківського сектору України на фінансову діяльність підприємств у 2023 році. Дослідження ґрунтується на аналізі змін у структурі банків, їх активах та пасивах, а також фінансових показників. Зокрема, виявлено, що зростання активів банків відбулося переважно завдяки інвестиціям у державні цінні папери та міжнародній фінансовій допомозі. Однак скорочення обсягів кредитування реального сектору викликає занепокоєння щодо довгострокової стабільності економіки.

Особливу увагу приділено аналізу структурних дисбалансів між фінансовим і реальним секторами, що виникли через концентрацію міжнародної підтримки у фінансовій сфері. Авторка наголошує на необхідності реформ, спрямованих на збалансований розвиток економіки, стимулювання промисловості та аграрного сектору, а також посилення контролю за використанням міжнародної допомоги. У підсумку запропоновано рекомендації для мінімізації ризиків та забезпечення сталого розвитку країни.

Ключові слова: банківський сектор, фінансова діяльність, міжнародна допомога, реальний сектор, економічні реформи.

Постановка проблеми. Економічні трансформації, викликані війною та глобальними викликами, суттєво вплинули на банківський сектор України,

¹ <https://orcid.org/0000-0001-9502-3317>

Мавріна Марина Ігорівна, старший викладач кафедри фінансів і банківської справи, к.е.н., ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро, Україна, mavrina_m_i@pstu.edu
Maryna Mavrina, Senior Lecturer of the Department of Finance and Banking, Candidate of Economic Sciences, State Higher Educational Institution «Priazovskiy State Technical University», Dnipro, Ukraine

який відіграє важливу роль у фінансовій стабільності країни. Зростання активів банків значною мірою забезпечено міжнародною допомогою та інвестиціями в державні цінні папери. Однак на цьому тлі виникають невирішені проблеми, що потребують глибшого аналізу.

По-перше, спостерігається нерівномірний розподіл ресурсів між фінансовим і реальним секторами, що створює ризики для довгострокового економічного розвитку. По-друге, ефективність міжнародної допомоги для реального сектора залишається обмеженою, оскільки основний фокус зосереджено на стабілізації банківської системи.

Крім того, значний дисбаланс між зростанням фінансового сектора та слабкими показниками реального сектора може спричинити економічну нестабільність. Залежність економіки від зовнішньої фінансової підтримки, за відсутності структурних реформ, ставить під загрозу її самостійність.

Аналіз досліджень і публікацій. За даними Міністерства фінансів України, у 2023 році країна отримала 42,6 млрд доларів США пільгового та грантового фінансування від міжнародних партнерів [1]. Ця підтримка сприяла стабілізації державного бюджету та забезпеченню макроекономічної рівноваги. Водночас, за інформацією Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, загальний обсяг міжнародної допомоги з початку війни сягнув 170 млрд євро [2]. Ці кошти включають військову, фінансову та гуманітарну підтримку, що підкреслює масштаб зовнішньої допомоги.

Важливим аспектом є залучення урядом коштів через продаж військових облігацій. У 2023 році обсяг фінансування, отриманого завдяки цим інструментам, склав 566 млрд грн в еквіваленті, зокрема 401,8 млрд грн, 3,7 млрд дол. США та 735,8 млн євро [3]. Це дозволило забезпечити часткове фінансування державного бюджету та сприяло стабільності банківської системи.

Однак, попри значні обсяги міжнародної допомоги, спостерігається нерівномірний розподіл фінансових ресурсів між фінансовим та реальним

секторами економіки. Зокрема, за даними Національного банку України, у 2023 році банківський сектор отримав 864 млрд грн прибутку [4]. Водночас, за інформацією Центру економічної стратегії, реальний сектор економіки відновлюється повільніше, а ВВП у 2023 році зріс лише на 5%, залишаючись приблизно на чверть меншим, ніж у 2021 році [5]. Зміна облікової ставки Національного банку України з 25% до 13% також вплинула на зниження вартості кредитних ресурсів [6], але цього недостатньо для стимулювання зростання кредитування реального сектора.

Мета статті полягає у виявленні та аналізі впливу трансформацій банківського сектора України на фінансову діяльність підприємств, а також у формулюванні рекомендацій для забезпечення збалансованого розвитку фінансового та реального секторів економіки в умовах міжнародної допомоги та економічної нестабільності.

Результати дослідження. Зростання активів банків значною мірою забезпечено міжнародною допомогою та інвестиціями в державні цінні папери. Однак на цьому тлі виникають невирішені проблеми, що потребують глибшого аналізу. Який почнемо з дослідження кількості банків України у 2023 році (табл 1).

Таблиця 1

Кількість комерційних банків в Україні

Показники	01.01.2023	01.01.2024	Відхилення	
Кількість діючих банків	67	63	-4	-5,97%
з них з іноземним капіталом	30	27	-3	-10,00%
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	22	19	-3	-13,64%

* складено автором за даними [7]

У табл 1. ми бачимо зменшення загальної кількості діючих банків з 67 до 63 (-5,97%). Банки з іноземним капіталом скоротились з 30 до 27 (-10%), а банки зі 100% іноземним капіталом зменшились з 22 до 19 (-13,64%). Це свідчить про консолідацію ринку або вихід окремих банків через низьку прибутковість чи несприятливі економічні умови. Зменшення кількості банків

з іноземним капіталом може бути зумовлене зростанням ризиків для іноземних інвесторів або зниженням їх зацікавленості у банківському ринку України. Тепер розглянемо стан активів українських комерційних банків (табл 2).

Таблиця 2

Сумарні активи українських комерційних банків (млн. грн.)

Показники	01.01.2023	01.01.2024	Відхилення	
Активи (усього)	2353592	2942806	589214	25,0%
Активи в іноземній валюті	731394	830554	99160	13,6%
Загальні активи (не скориговані на резерви)	2716883	3308621	591738	21,8%
Загальні активи (не скориговані) в іноземній валюті	819336	922778	103442	12,6%
готівкові кошти	75097	79758	4661	6,2%
банківські метали	156	120	-36	-23,1%
Кошти в НБУ	82485	213489	131004	158,8%
Коррахунки, що відкриті в інших банках	315085	347749	32664	10,4%
Строкові вклади в інших банках та кредити іншим банкам	51010	57439	6429	12,6%
Цінні папери	1021520	1466400	444880	43,6%
Надані кредити	1036129	1024852	-11277	-1,1%
кредити органам державної влади	24809	18349	-6460	-26,0%
кредити суб'єктам господарювання	801327	783864	-17463	-2,2%
кредити фізичним особам	209944	222590	12646	6,0%
кредити небанківським фінустановам	48	49	1	2,1%
Резерви за активними операціями банків	368091	370600	2509	0,7%

* складено автором за даними [7]

У табл. 2 наведено дані, які характеризують стан активів комерційних банків нашої країни. Активи в іноземній валюті зросли на 13,6%, що може відображати зростання валютних операцій або курсові зміни. Готівкові кошти збільшились на 6,2%, що може вказувати на підвищення ліквідності банків. Загальний обсяг кредитів має тенденцію до зменшення. Кредити органам державної влади скоротились на 28%, ймовірно, через зміну бюджетної стратегії. Кредити суб'єктам господарювання знизились на 2,2%, а фізичним особам зросли на 6%. Загалом зростання активів та ліквідності свідчить про зміцнення банківської системи. Скорочення кредитування державного сектора

може вказувати на зменшення державного боргу перед банками. Тепер розглянемо стан пасивів українських комерційних банків (табл 3).

Таблиця 3

Сумарні пасиви українських комерційних банків (млн. грн.)

Показники	01.01.2023	01.01.2024	відхилення	
Пасиви (усього)	2353592	2942806	589214	25,0%
Капітал	218549	296797	78248	35,8%
статутний капітал	407021	404751	-2270	-0,6%
Зобов'язання банків	2135043	2646009	510966	23,9%
Зобов'язання банків в іноземній валюті	798701	867509	68808	8,6%
кошти суб'єктів господарювання	889526	1260155	370629	41,7%
у т.с. строкові кошти суб'єктів господарювання	139196	285282	146086	104,9%
кошти фізичних осіб	933553	1084281	150728	16,1%
у т.с. строкові кошти фізичних осіб	326655	389621	62966	19,3%
кошти небанківських фінустанов	53188	61741	8553	16,1%
у т.с. строкові кошти небанківських фінустанов	22205	30953	8748	39,4%

* складено автором за даними [7]

У табл. 3 наведено дані, які характеризують стан пасивів комерційних банків. Загальні пасиви зросли на 25%, що відповідає зростанню активів. Капітал збільшився на 35,8%, але статутний капітал зменшився на 0,6%. Зобов'язання банків зросли на 23,9%, включаючи зобов'язання в іноземній валюті (+8,6%). Кошти суб'єктів господарювання та фізичних осіб зросли на 41,7% та 16,1% відповідно. Зростання капіталу та залучених коштів свідчить про підвищення довіри клієнтів та зміцнення позицій банків. Збільшення коштів фізичних та юридичних осіб може свідчити про зростання заощаджень та активізацію бізнесу. Розглянемо показники рентабельності банківської системи (табл. 4).

Таблиця 4.

Додаткові довідкові показники по банківській системі України в цілому

Показники	01.01.2023	01.01.2024	Відхилення
Рентабельність активів	1,18%	5,85%	4,67%
Рентабельність капіталу	10,91%	55,83%	44,92%

* складено автором за даними [7]

Рентабельність активів (ROA) зросла на 4,67 % (з 1,18% до 5,85%). Рентабельність капіталу (ROE) зросла на 44,92% (з 10,91% до 55,83%). Незважаючи на зростання активів і пасивів, зниження рентабельності може бути пов'язане зі збільшенням витрат (наприклад, на резерви) або зменшенням чистого прибутку. Треба зазначити, що облікова ставка НБУ у досліджуваному періоді було знижено з 25% до 13% [6]. Проведемо порівняння фінансових результатів до оподаткування підприємств України (табл. 5).

Таблиця 5

Порівняння фінансових результатів до оподаткування підприємств України за 2022-2023 роки

Категорії	Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування у 2022 р., млн.грн	Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування у 2023 р., млн.грн	Відхилення	
			млн грн	%
Усього	46127,2	853619329,7	853573202,5	1850476,9
сільське, лісове та рибне господарство	87258,4	65353043,5	65265785,1	74796,0
промисловість	-228844,3	105343749,4	105572593,7	-46132,9
будівництво	-17584,5	3983148,4	4000732,9	-22751,5
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	50349,4	177839088,4	177788739,0	353109,9
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-23035,5	47108669,2	47131704,7	-204604,7
тимчасове розміщування й організація харчування	-8594,7	3682546,0	3691140,7	-42946,7
інформація та телекомунікації	17396,7	52625573,0	52608176,3	302403,2
фінансова та страхова діяльність	276697,4	346957634,3	346680936,9	125292,4
операції з нерухомим майном	-60191,7	3211668,0	3271859,7	-5435,7
професійна, наукова та технічна діяльність	-48959,7	25354557,2	25403516,9	-51886,6
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	-5459,1	6072832,0	6078291,1	-111342,4
освіта	-208,8	-74026,5	-73817,7	35353,3
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	10964,8	3824060,5	3813095,7	34775,8
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-3807,7	12007580,2	12011387,9	-315450,0
надання інших видів послуг	146,5	329206,1	329059,6	224614,1

* складено автором за даними [8]

Аналіз фінансової діяльності підприємств України за 2023 рік демонструє стійкість та адаптивність бізнесу в умовах війни та економічних викликів (рис. 1).

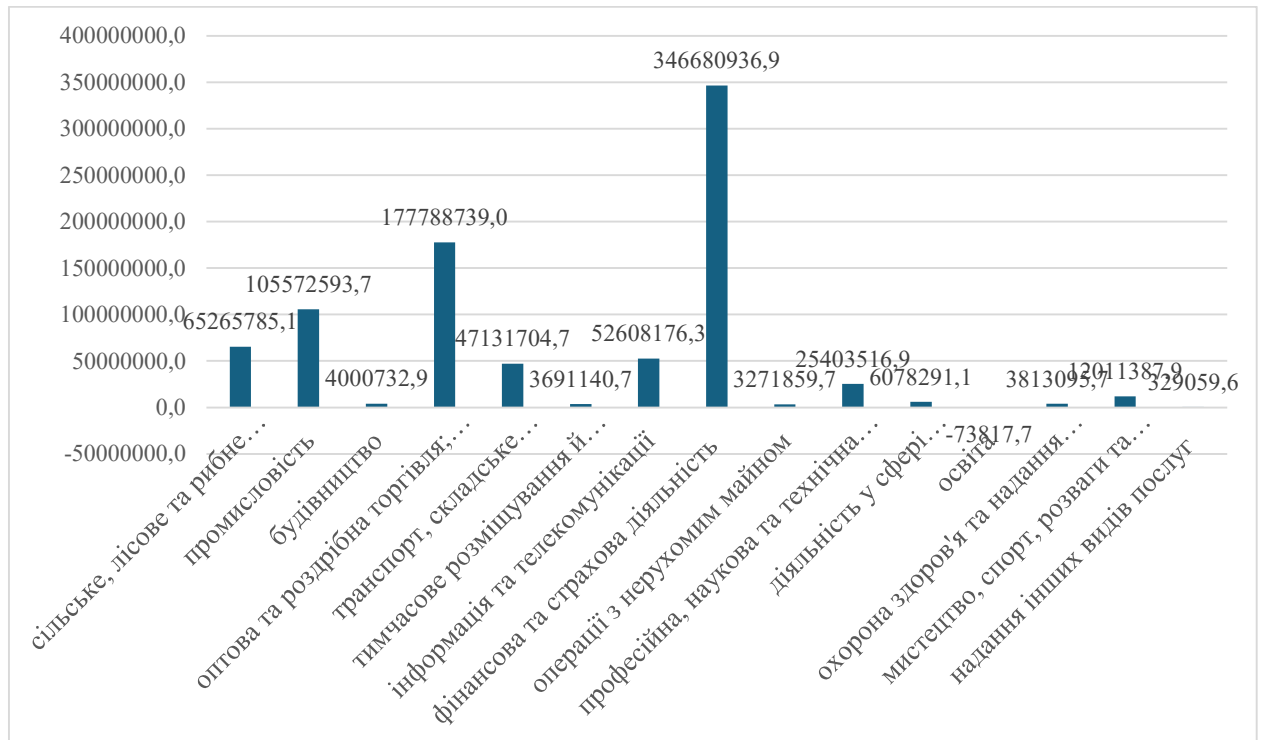

Рис. 1. Відхилення Фінансових результатів до оподаткування підприємств України за 2023 рік у млн. грн.

* побудовано авторами на підставі даних з табл. 5

Дані рис. 1 підтверджують, що основні галузі реального сектора (освіта, промисловість, сільське господарство) демонструють низький або негативний ріст, тоді як фінансовий сектор і торгівля мають аномально високі темпи зростання. Це створює серйозні ризики для економічної стабільності та довгострокового розвитку. Тому що, коли фінансовий сектор росте швидше, ніж реальна економіка, це може свідчити про спекулятивний характер доходів, а не про підтримку виробництва та створення доданої вартості. Як наслідок цього фінансовий сектор може стати «відокремленим» від реальної економіки, що загрожує економічною кризою через бульбашки на фінансовому ринку.

За наведеними даними ми бачимо зростання активів, ліквідності, довіри клієнтів та рентабельності, можна навіть подумати, що все це свідчить про

адаптацію до складних умов і зміцнення фінансової системи країни. Однак потрібно звернути особливу увагу на операцій із військовими облігаціями на їхню прибутковість та на міжнародну фінансову підтримку України. Згідно з даними Національного банку України (НБУ), за 2023 рік уряд залучив від продажу військових облігацій на аукціонах 566 млрд грн в еквіваленті, зокрема 401,8 млрд грн, 3,7 млрд дол. США та 735,8 млн євро [2].

Банківський сектор активно інвестував у ці облігації, що сприяло зростанню їхніх активів у цінних паперах. Це, своєю чергою, забезпечило стабільні процентні доходи для банків. Як результат, рентабельність капіталу банківського сектора на 1 січня 2024 року становила 31,6%, тоді як рік тому цей показник був на рівні 9,7% [3].

Крім того, банки отримували комісійні доходи від продажу військових облігацій фізичним та юридичним особам, виступаючи посередниками в цих операціях. Це додатково підвищувало їхню прибутковість. Загалом, активна участь банків у розміщенні та обслуговуванні військових облігацій стала одним із ключових чинників зростання їхніх фінансових показників у 2023 році.

Варто зазначити, що така концентрація на операціях із державними цінними паперами може обмежувати кредитування реального сектора економіки, оскільки банки спрямовують значні ресурси на фінансування державного боргу. Це створює потенційні ризики для збалансованого економічного розвитку.

Тепер звернемо увагу на значну міжнародну фінансову допомогу, яку Україна отримала для підтримки в умовах війни у економічному контексті. Тому що аномальний зріст фінансового сектора та торгівлі у 2023 році можна прямо чи опосередковано пов'язати з цим фактом.

Загальний обсяг цієї допомоги перевищив 42,5 мільярда доларів США, що більше порівняно з 31,1 мільярда доларів у 2022 році [4].

Основними донорами були ЄС, США, МВФ, Японія, Канада, Англія, Світовий банк. Європейський Союз надав 18 мільярдів євро (приблизно 19,7

мільярда доларів) у межах макрофінансової допомоги. Кошти надавалися на пільгових умовах з терміном погашення 35 років, причому відсотки та інші платежі за обслуговування боргу компенсують країни ЄС. Сполучені Штати Америки надали 11 мільярдів доларів у вигляді грантів через проект Світового банку «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні» (PEACE in Ukraine). Міжнародний валютний фонд у березні 2023 року затвердив 4-річну програму Механізму розширеного фінансування (EFF) для України на суму близько 15,6 мільярда доларів, з яких у 2023 році було отримано близько 4,5 мільярда доларів. Японія надала 3,6 мільярда доларів у вигляді пільгового фінансування та грантів у межах п'яти проектів Світового банку. Канада надала 1,8 мільярда доларів пільгового фінансування. Англія надала 1 мільярд доларів у вигляді гарантій. Світовий банк надав 652 мільйони доларів пільгового фінансування [5].

Загалом ця міжнародна підтримка була критично важливою для фінансування дефіциту державного бюджету України, який у 2023 році становив 59,9 мільярда доларів. Іноземна допомога покрила 71% цих потреб, решту було профінансовано за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики.

Крім фінансової допомоги, Україна отримала значну військову та гуманітарну підтримку від міжнародних партнерів. Загальний обсяг міжнародної допомоги, включно з військовою, фінансовою та гуманітарною, від початку війни сягнув майже 170 мільярдів євро [1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Міжнародна допомога була критично важливою для стабілізації економіки України в 2023 році, але вона також створила структурні дисбаланси:

- Через зростання обсягів операцій із міжнародними коштами та спекулятивні інструменти фінансовий сектор зростає надмірно швидко, в той час як реальний сектор не отримує достатньої підтримки
- Торгівля, яка опосередковувала значну частину міжнародних закупівель, також продемонструвала аномальний ріст.

- Натомість реальний сектор економіки, такий як промисловість і аграрний сектор, демонструє порівняно слабкі результати, що вказує на можливу втрату економічного потенціалу.

Такий дисбаланс може бути небезпечним, особливо в умовах поточних економічних та військових викликів. Для мінімізації ризиків Україні необхідно:

- Розвивати освіту та інші галузі реального сектора через інвестиції та реформування.
- Забезпечити прозорість використання міжнародної допомоги для підтримки промисловості та аграрного сектору.
- Сприяти збалансованому росту між секторами через державну політику, зокрема кредитування малого та середнього бізнесу.
- Контролювати фінансовий сектор, щоб уникнути спекуляцій і кризових явищ.

Отже, для зменшення цих ризиків Україні необхідно спрямовувати міжнародну допомогу не лише через фінансовий сектор, а й безпосередньо на підтримку виробництва та інфраструктури.

Перелік використаних джерел

1. Мінреінтеграції про загальну міжнародну допомогу. (2023). [Електронний ресурс]. URL: <https://minre.gov.ua/2023/06/29/mizhnarodna-dopomoga-dlya-ukrayiny-syagnula-170-mlrd-yevro>.
2. LB про військові облигації. (2024). [Електронний ресурс]. URL: https://lb.ua/economics/2024/01/02/591903_nbu_2023_rik_uryad_zaluchiv_vid.html.
3. Нацбанк про прибуток банківського сектора. (2023). [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-otrimav-865-mlrd-grn-pributku-za-2023-rik-zgidno-z-operativnimi-danimi>.
4. Центр економічної стратегії. (2023). [Електронний ресурс]. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview>.
5. Мінфін України про міжнародну допомогу. (2023). [Електронний ресурс]. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ministry_of_finance_of_ukraine_attracted_usd_426_billion_of_concessional_and_grant_financing_from_international_partners_in_2023-4370.
6. Bankchart про облікову ставку НБУ. (2023). [Електронний ресурс]. URL: https://bankchart.com.ua/spravochniki/indikator_rynka/nbu_discount_rate.
7. Index Minfin. Статистика банків України. [Електронний ресурс]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/>.
8. Державна служба статистики України. Офіційна статистика. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

References:

1. Ministry of Reintegration of Temporarily Occupied Territories. (2023). 170 billion euros of international aid. Retrieved from <https://minre.gov.ua/2023/06/29/mizhnarodna-dopomoga-dlya-ukrayiny-syagnula-170-mlrd-yevro>
2. LB.ua. (2024). Уряд залучив 566 млрд грн через військові облігації. Retrieved from https://lb.ua/economics/2024/01/02/591903_nbu_2023_rik_uryad_zaluchiv_vid.html
3. National Bank of Ukraine. (2023). Банківський сектор отримав 86,5 млрд грн прибутку. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-otrimav-865-mlrd-grn-pributku-za-2023-rik-zgidno-z-operativnimi-danimi>
4. Centre for Economic Strategy. (2023). Ukraine's Economy in 2023. Retrieved from <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview>
5. Ministry of Finance of Ukraine. (2023). Attracted \$42.6 billion from international partners. Retrieved from https://mof.gov.ua/uk/news/ministry_of_finance_of_ukraine_attracted_usd_426_billion_of_concessional_and_grant_financing_from_international_partners_in_2023-4370
6. Bankchart. (2023). Облікова ставка НБУ. Retrieved from https://bankchart.com.ua/spravochniki/indikatory_rynka/nbu_discount_rate
7. Index Minfin. (2023). Статистика банків України. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/>
8. State Statistics Service of Ukraine. (2023). Official Statistics. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua>